

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ
І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**“ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ:
ВИКЛИКИ І СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ”**

Суми, 2024

Рекомендовано Вченою радою СумДПУ імені А.С.Макаренка
(протокол № 3 від 28 жовтня 2024 р.)

«Інфомедійна грамотність: виклики і стратегії розвитку в епоху цифровізації»: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, Суми, 15 травня 2024 р. / За заг. ред. М.М. Ячменик. – Суми: СумДПУ, 2024. 92 с.

Упорядники:

Горболіс Л.М. – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Герман В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Громова Н.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Кириленко Н.І. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;

Ячменик М.М. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури, керівник лабораторії інфомедійної грамотності Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

У збірнику матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції “Інфомедійна грамотність: виклики і стратегії розвитку в епоху цифровізації” висвітлено результати наукових та прикладних досліджень з актуальних питань інтеграції компонентів медіаосвіти в освітній процес закладів освіти України та формування інфомедійної грамотності здобувачів освіти всіх рівнів. У збірнику розкрито особливості реалізації інноваційних освітніх проєктів із медіаграмотності; цифровізації освітнього процесу; розвитку штучного інтелекту та ін.

Відповідальність за зміст та авторський стиль публікацій, розміщених у збірнику, несуть автори.

©Сумський державний
педагогічний університет
імені А.С. Макаренка,
2024

Іванова Т.В.,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних комунікацій,
Маріупольський державний університет

СУЧАСНИЙ СТАН КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА У ПРОЦЕСІ ДЕКОДУВАННЯ МЕДІАТЕКСТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

За останні роки вміння аналітично та критично мислити зайняло першу позицію в рейтингу Top skills of 2025 року, складеного Всесвітнім економічним форумом (World Economic Forum, 2020) і почало розглядатися як запорука цивілізаційного поступу людства, відтак розвиток критичного мислення сьогодні є аксіомою освітнього процесу.

Уважаємо, що критичне мислення сучасного студентства можна розглядати як здатність студентів аналізувати і оцінювати інформацію та аргументи з різних джерел критично і об'єктивно, а також формулювати власні обґрунтовані судження.

Сьогодні, у сучасному світі, де інформаційний простір перевантажений різноманітною інформацією, новинами та повідомленнями, критичне мислення набуває особливої важливості.

Це ключ до протистояння пропаганді та дезінформації, особливо зараз під час війни, яку веде Україна проти росії. Воєнні конфлікти часто супроводжуються інформаційними війнами, де факти переплітаються з фейками, а реальність замінюється маніпуляціями та впливом. У таких умовах критичне мислення молоді стає не просто актуальною навичкою, але й важливим елементом боротьби на інформаційному фронті заради нашої спільної перемоги та збереження нашої держави.

Зауважимо, що до війни українські науковці приділяли чимало уваги формуванню критичного мислення. Так, дуже цікавим є курс «Критичне

мислення для освітян», авторами якого є С. Терно та Н. Степанова. Курс розташований на онлайн-платформі «Prometheus» [9], викликає інтерес також навчальний курс «Вступ до критичного мислення» О. Карачинського на дистанційній платформі освітньої ініціативи «БУМ» [10]. Дуже багато практичних порад можна знайти у посібнику «Основи критичного мислення», авторами якого є (О. Пошетун, І. Сушенко). Цей навчальний курс розташований на «Освітній платформі з розвитку критичного мислення» [11].

Зарубіжні та вітчизняні вчені також підкреслюють, що у контексті вищої освіти критичне мислення студентів є важливим також для того, щоб ефективно працювати з академічними текстами, використовуючи ці навички для підготовки наукових робіт, проектів та презентацій. Це стає актуальним у сучасному інформаційному суспільстві, де здатність критично аналізувати інформацію, отриману з інтернету, соціальних мереж, та інших джерел, є ключовою для академічного та професійного успіху майбутніх фахівців.

Отже, спробуємо означити основні навички сучасного критичного мислення:

- Це розпізнання основної мети комунікації з медіатекстом. Розуміння того, які аргументи та докази наводить автор і з якою метою він це робить? Кому це вигідно?
- Це вміння аналізувати аргументи, визначити їх логічну структуру та побудову, а також докази на яких вони будуються.
- Це також вміння виявляти логічні помилки в медіатекстах або упередження авторів.
- Критичне мислення це також вміння визначити надійність та достовірність джерела інформації. Усвідомлення інформаційних жанрів та їх специфіки у поданні інформації. Дуже доречним тут є вислів Альберта Ейнштейна про те, що «критичне мислення – це здатність розглядати проблеми з різних точок зору».

- вважаємо, що важливою ознакою критичного мислення є також рефлексія, яка передбачає оцінку власних переконань і суджень, розуміння впливу особистих упереджень на процес мислення.

Звичайно, у сучасному інформаційному світі студент має вміти аргументовано висловлювати свої думки, вміти пояснювати та переконувати, враховуючі інші погляди, бо, як стверджував Карл Поппер: «Критичне мислення це не тільки здатність аналізувати інформацію, але й здатність відстоювати свої думки і висновки перед критикою».

З огляду на вищесказане, в одному із ЗВО авторкою був проведений експеримент, який складався з декількох етапів.

Етап 1. Студентам віком 18-21 рік (фах не історики) ми попросили пригадати важливі історичні події світу XX-XXI століття з 1950 рр. – по теперішній час.

Відповіді учасників були наступними:

1. Оголошення незалежності України.

Питання експериментатора: “Чому саме у той час трапилася ця подія?”.

Відповідь: “Тому, що радянська влада ослабла на той період”.

2. Від’єднання українського патріархату від російського.

Питання експериментатора: “Чому в саме той момент трапилася ця подія?”.

Відповіді:

- “Не знаю, може уже ми вже йшли до незалежності якоїсь потроху”.

- “Якщо вже незалежність, то потрібно бути свій церкві, оскільки церква це спосіб керування людьми”.

3. Рух дисидентів-шістдесятників.

Питання експериментатора: “Чому саме цей момент трапилася ця подія?”.

Відповіді: “Тому, що у людей вже була потреба в цьому, тому що... а коли тоді, як не тоді?”.

4. Смерть Кенеді.

Питання експериментатора: “Чому саме цей момент трапилася ця подія?”.

Відповідь:

- “Тому, що прийшов його час. Він вже був старий”.

5. Чорнобиль.

Питання експериментатора: “Як ця подія вплинула на політичні процеси в Україні?”.

Відповідь:

- “Радіація розійшлася по всій Європі”.
- “Чорнобильська трагедія наблизила розпад СРСР”.

Експериментатор: “Яким чином?” .

Відповідь:

- “Не знаю”.

6. Розвал СРСР.

Питання експериментатора: “Чому саме цей момент трапилася ця подія?”.

Відповідь:

- “Україна вже давно прагнула до незалежності”.

7. Касетний скандал.

Питання експериментатора: “Як ця подія вплинула на політичні процеси в Україні?”.

Відповідь: “Касетний скандал привів до Революції гідності”.

8. Анексія Криму.

Питання експериментатора: “Як ця подія вплинула на політичні процеси в Україні?”.

Відповідь: “Україна позбулася своєї території”.

На запитання експериментаторів: “Звідки ви дізналися про ці події?”, ми отримали наступні відповіді:

- “Пригадали уроки історії”.
- “Прочитали у соціальних мережах (до речі сьогодні роковина смерті Дж. Кеннеді. Я прочитала у соціальних мережах про це)”.
- “Нам розказували про це батьки”.
- “Ми дивилися художні фільми про ці події”.

На загальне питання експериментатора: “Чому ви їх називаєте глобальними?” ми отримали відповіді:

- “Резонанс у всьому світі”.
- “Змінили життя людей”.
- “Широко обговорювали”.
- “Докорінно змінили суспільство”.

На прохання експериментатора пояснити та обґрунтувати свою думку (“Як змінили життя людей?” “Чому такий резонанс у всьому світі?” і т.п.), ми не отримали чітких відповідей.

На другому етапі нашого експерименту ми запропонували студентам подивитися відеоклипи, які так чи інакше відображають значущі події історії XX-XXI століття.

- І поставили запитання: “Скажіть, будь ласка, про які історичні події, йдеться у відео?”.

Результати перегляду відео та відповіді студентів були наступними:

Кліп 1. «Вставай» у виконанні групи Океан Ельзи.

Після перегляду кліпу експериментатор задає питання: «Що за подія ту була?».

Відповідь: “Революція Гідності”.

Питання Е: “Коли вона трапилася?”.

Відповідь: “У 2014 році”.

Питання Е: “Що хотіли показати герої, які показані у кліпі?”.

Відповідь:

- “Що ми здатні боротися за свою свободу”.
- “Що влада не може більше видавати такі укази проти народу”.

Питання Е: “Які саме укази?”

Відповідь: “Про обмеження свободи людей”.

Загальний висновок після перегляду та аналізу студентами кліпа «Вставай» можна зробити наступним:

- Плутали події Помаранчевої революції з Революцією гідності і з Януковичем.

- Описували загальні події Помаранчевої революції, але не називали причин, головних героїв.

- Деякі не знали, чи живий зараз Кучма.

На питання чому та революція отримала назву “Помаранчевої”, ми отримали відповідь про те, що це аналогія з апельсинами.

Кліп 2. «Степом, степом...».

Питання Е: “Які меседжі хотіли донести співачка цього кліпу?”

Відповідь:

- “Нагадати про голодомор 1992-23 року”.
- “Пісня була про війну. Скоріше за все, війну на Сході”.

Експериментатор пояснює, що це відома народна пісня про Другу світову війну і співачка просто порівнює ту війну з нашою, яка йде сьогодні.

Питання Е: “Які меседжі хотіла донести А. Приходько?”.

Відповіді:

- “Війна — це завжди голод”.
- “Війна — це погано”.

Загальний висновок після перегляду та аналізу студентами кліпа «Степом, степом»:

- учасники асоціюють з нашою війною, а не з другою світовою, де українці боролися проти фашизму. Ніхто не перевінив інформацію.
- Ніхто раніше не чув цю пісню і не знає історії її виникнення.
- Деякі вирішили, що в цьому кліпі мова йде про голодомор.

Також учасники почали дискутувати про якість самого кліпу та кар’єру співачки А. Приходько.

Кліп 3. «Вітер змін» «Wind of Change», яка написана Клаусом Майне, вокалістом групи Scorpions.

Експериментатор: “Які меседжі хотів донести співак у цьому кліпі?”.

Відповіді:

- “Позбавлення від фашизму”.
- “Про революційні рухи, коли люди почали замислюватися про свої права”.
- “Відстоювання своїх прав”.
- “Повалення берлінської стіни”.

Експериментатор: “Як повалення берлінської стіни вплинуло на світ?”.

Відповіді:

- “Вони відмовляються від того, що було раніше”.
- “Стіна, як захист для них була, а тепер вони її повалили”.
- “З'єднання сходу із заходом у Німеччині”.

Експериментатор: “З'єднання сходу із заходом... це було результатом, або символом чого?”.

Немає відповіді.

Експериментатор пояснює: повалення берлінської стіни – це символ кінця холодної війни і повалення авторитарного режиму у московії.

Загальний висновок про аналіз та перегляду кліпу “Wind of Change”.

- Цей кліп був найскладнішим для аналізу учасниками.
- Події, які оспівує співак були зрозумілі чисто фрагментарно.
- Не розумілися на причинах руйнування берлінської стіни.
- Дуже поверхнево уявляли собі світові події того часу.
- Не змогли пояснити, чому саме при Горбачові ця подія трапилася та яку роль він зіграв у цієї події.
- Згадували, що це улюблена пісня їх батьків і вони згадували своє дитинство.
- Були здивовані, що співак Клаус Майне переспівав цю пісню на підтримку України у 2022 році.

Покликання https://www.youtube.com/watch?v=pKQQs_96XBE.

На запитання експериментатора: «Чи можна робити висновок із кліпів?». Що це таке кліпи?», студенти повільно та за допомогою експериментатора доходять до висновку, що інформація у цих медіатекстах може бути не зовсім

достовірною, тому що ми тут маємо справу із художніми творами, а не з інформаційними медіатекстами.

Отже, спробуємо зробити загальні висновки:

1. Студенти швидко дають відповіді, не обґрунтовуючи їх. Причому з легкістю дають багато відповідей, але не перевіряють їх правильність.
2. Висловлюють свої думки без покликання на будь-які джерела.
3. Користуються сумнівними неперевіреними джерелами (соціальні мережі), читаючи тільки заголовки.
4. Навіть, коли вони сумнівалися із відповіддю, вони не намагалися перевірити цю інформацію в Інтернеті.
5. Респонденти не могли зв'язати власні знання, з отриманою із кліпів та Інтернетом інформацією.
6. Поспіхом знайдену в інтернеті інформацію зв'язати в єдину думку вдалося лише 5 відсоткам респондентів.
7. У ситуації довести та обґрунтувати свою думку, першою реакцією була категоричність висловлювань.
8. У відповідях відсутній аналіз, причинно-наслідкові зв'язки, логіка. Необґрунтованість відповідей.
9. Студенти демонструють незнання подій світової історії. Спостерігається плутанина з датами, прізвищами.
10. Аналізуючи історичні події за допомогою кліпів, студенти плуталися, де факт, а де художнє інтерпретування подій.
11. У діалозі про важливість та достовірність подій студенти сперечалися, категорично наполягаючи на своїй думці.

Висновки: результати проведеного дослідження дозволяють нам зробити висновки про стан критичного мислення сучасного студентства та їх вміння оцінювати сучасну інформацію.

Українське студентство теоретично ознайомлене з поняттям критичного мислення, але часто здобувачі не використовують його на практиці, особливо у повсякденному навчанні та прийнятті рішень. Це може

бути пов'язано з недостатньою інтеграцією методів критичного аналізу в освітній процес.

Багато студентів все ще відчують труднощі із критичною рефлексією щодо власних думок, переконань чи рішень. Це означає, що вони не завжди готові аналізувати власні помилки або сумніватися в обґрунтованості своїх дій.

Сучасні студенти мають доступ до великого обсягу інформації, але часто не вміють ефективно її перевіряти на достовірність. Навички критичного мислення тісно пов'язані з інформаційною грамотністю, і студенти, які вміють критично оцінювати джерела інформації, краще адаптуються до сучасних умов.

Уважаємо, що на основі результатів проведеного експерименту саме для цієї аудиторії вкрай важливе формування критичного мислення у контексті медіаграмотності та аналізу власного медіаспоживання.

Список використаних джерел:

1. Борова Т., Ведь Т. Теоретичні основи сутності поняття «трансверсальні компетентності» в постмодерністській освіті. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 21. Т. 3. 2020. С. 154–159. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.3-33>.
2. Біссел А., Лемонс П. Новий метод оцінювання критичного мислення на уроках. *BioScience*. 2006. № 56(1). С. 66. URL: [https://doi.org/10.1641/0006-3568\(2006\)056%5B0066:ANMFAC%5D2.0.CO;2](https://doi.org/10.1641/0006-3568(2006)056%5B0066:ANMFAC%5D2.0.CO;2) [in English].
3. *Prometheus* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://prometheus.org.ua>.
4. *Критичне мислення: освітня платформа* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.criticalthinking.expert/>.
5. Брукфілд С. Викладання критичного мислення: інструменти та методи, які допомагають студентам поставити під сумнів свої припущення [Teaching for critical thinking: tools and techniques to help students question their assumptions]. Jossey-Bass, 2012. [in English].
6. Вінсент-Ланкрін С., Гонсалес-Санчо К., Букаерт М. Виховання в студентів творчих здібностей та критичного мислення [Fostering Students' Creativity and Critical Thinking] // *Educational Research and Innovation*. OECD, 2019. URL: <https://doi.org/10.1787/62212c37-en> [in English].

7. Джонсон Р., Хембі Б. Метарівневий підхід до проблеми визначення «критичного мислення» [A Meta-Level Approach to the Problem of Defining “Critical Thinking”] // *Argumentation*. 2015. № 29(4). С. 417–430. URL: <https://doi.org/10.1007/s10503-015-9356-4> [in English].
8. Дворянчикова С., Юган Н. Навчання критичного мислення в українських вишах: освітні тренди та виклики впровадження [Електронний ресурс]. URL: [https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/10747/1/Scientific_Letters_2018_6\(2A\).pdf](https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/10747/1/Scientific_Letters_2018_6(2A).pdf).

Герман В.В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української мови і літератури,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ФІЛОЛОГІВ У КУРСІ «КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА СТИЛІСТИКА»

Підготовка висококваліфікованих медіаграмотних учителів-філологів, які майстерно володіють уміннями ефективного пошуку інформації, її систематизації, запобігати ризикам у комунікації, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати та інтерпретувати події, протидіяти мові ворожнечі, ідентифікувати прояви пропаганди, ботів, тролів, фейки, маніпуляцію, втілювати ідеї завдяки онлайн-інструментам – доне з найважливіших завдань реформування вищої педагогічної освіти

Автор статті є учасником проєкту IREX "Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки та Посольства Великої Британії в Україні, у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Академією української преси. Основне завдання проєкту, а отже, й нашої діяльності, вбачаємо у створенні ефективної сталої